

суванням діяльності політичних партій. На нашу думку, з такою пропозицією не можна погодитись, і не тільки тому, що це, враховуючи велику кількість політичних партій, виливається у велику суму, але й тому, що існуючі політичні партії, поділив між собою бюджетне фінансування, будуть усіляко перешкоджати створенню нових політичних партій, щоб не втратити частину державних дотацій. У свою чергу, це буде перешкодою на шляху реалізації права громадян на об'єднання в політичні партії.

Висновки. Підсумовуючи, вважаємо за необхідне визначити, що специфічні форми діяльності інших видів громадських об'єднань також повинні отримати закріплення у відповідних українських законах, які б регламентували їх діяльність.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К., 1996.
2. Современный словарь иностранных слов. – М., 1993.
3. Конституционное право Российской Федерации: Учеб. пособие / Под ред. М.И. Кукушкина. – Екатеринбург, 1990.
4. СУ РСФСР. – 1932. – № 74. – Ст. 331.
5. *Аметистов Э.М.* Каким быть закону об объединении граждан // *Огонёк*. – 1990. – № 16. – С. 25.
6. *Дмитриев Ю.А., Токмаков К.К.* Россия: становление многопартийности. – М., 1992.
7. Про професійні спілки та їх права і гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 р. // *Голос України*. – 1999. – 5 жовтня.
8. О политических партиях: Закон ФРГ // ФРГ: Конституция и законодательные акты. – М., 1991.
9. Об участии государства в финансировании политических партий: Закон Республики Италия № 195 // *Gazzetta Ufficiale*. – 1974. – № 171.

Надійшла до редакції 09.11.2011

М.В. Калашник

кандидат юридичних наук
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 351.74 (477)

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД: УРОКИ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

Розглянуто історико-правові аспекти взаємодії правоохоронних органів з населенням, проведено аналіз організаційних та правових засад функціонування інституту взаємодії органів забезпечення правопорядку з громадськістю в дорядянський період.

Ключові слова: *взаємодія, населення, громадськість, земська поліція, десятські, сотські.*

Рассматриваются историко-правовые аспекты взаимодействия правоохранительных органов с населением, проводится анализ организационных и правовых основ функционирования института взаимодействия органов обеспечения правопорядка с общественностью в досоветский период.

Ключевые слова: взаимодействие, население, общественность, земская полиция, десятские, сотские.

In this article the historical and legal aspects of law enforcement bodies with citizens cooperation are discussed, also the organizational and legal basis for the functioning of the Institute of Law Enforcement interaction with the public in pre-Soviet period is being analyzed

Keywords: cooperation, citizens, public, the zemsky police, desyatskie, sotskye.

Постановка проблеми. Процеси демократизації в державі, які останніми роками набирають динамічного розвитку, прагнення України до інтеграції у світову спільноту, до впровадження в усі сфери життєдіяльності суспільства європейських стандартів, ставить перед юридичною наукою країни завдання пошуку шляхів розбудови громадянського суспільства, запровадження в політико-правову практику цінностей світової цивілізації з урахуванням накопиченого в Україні державно-правового досвіду. Зусилля держави, спрямовані на активізацію процесів становлення громадянського суспільства, висувують перед органами виконавчої влади, зокрема перед органами внутрішніх справ, нові вимоги щодо вдосконалення діяльності правоохоронної системи країни у зміцненні законності в боротьбі з правопорушеннями та злочинністю, забезпеченні законних прав та свобод громадян. Реалізація цих завдань потребує нових підходів у взаємовідносинах ОВС з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства, що мають втілюватися на засадах співпраці, партнерства та взаємодії. Взаємодія державних правоохоронних органів з громадськістю – важлива складова демократизації суспільства, побудови в Україні правової держави, забезпечення правопорядку в цілому та подальшого зменшення рівня правопорушень в Україні.

В Роз'ясненні Міністерства юстиції України від 03.02.2011 р. щодо взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства наголошується на тому, що в умовах плюралістичної демократії держава поступається частиною своїх повноважень в державній та управлінській сферах соціальної життєдіяльності самоорганізуючим та самокерованим структурам, які його утворюють. Сильна держава неможлива без розвиненого громадянського суспільства, яке стає дієвим чинником державотворення за умови конструктивного та соціально відповідального діалогу з державою в межах правового поля. Разом з тим має бути зворотний зв'язок державних інститутів з громадськіс-

тю, оскільки правова держава має реагувати на запити і потреби асоційованого громадянства, видавати відповідні законодавчі акти та слідкувати за їх виконанням. Тому особливого значення набуває проблема взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади України [1].

Цілком очевидно, що без вивчення уроків минулого та врахування позитивного досвіду і прорахунків в історії державотворення неможлива побудова якісної моделі діяльності будь-якого державного органу чи структури. Отож, на нинішньому етапі організаційної та структурної перебудови роботи органів внутрішніх справ, що триває в рамках реформування міліції, проблема дослідження історичних аспектів взаємодії ОВС з інститутами громадянського суспільства набуває особливої актуальності та значимості як для розвитку теоретичних та правових засад діяльності правоохоронних органів, так і для підвищення ефективності їх практичної реалізації.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Наукові праці О.М. Бандурки, А.Н. Долгополова, О.В. Тимощука, А.В. Сурилова, В.О. Соболева, Г.В. Попової, В.О. Болотової, В.І. Московця, А.Н. Яворенкова та ін. стали загальним підґрунтям для проведення аналізу створення інституту взаємодії правоохоронних органів з громадськістю.

Метою цієї статті є спроба автора дослідити історичні аспекти взаємодії правоохоронних органів дорядянського періоду, її організаційні та правові засади для використання цінного досвіду минулих поколінь у сфері налагодження ефективної взаємодії міліції з структурами громадянського суспільства на сучасному етапі розбудови демократичного суспільства в нашій державі та для поліпшення правоохоронної діяльності ОВС в цілому.

Виклад основного матеріалу. Участь громадськості у правоохоронній та правозахисній діяльності сягає своїми коренями у вікові традиції. Вона здійснювалася протягом багатьох століть існування нашого суспільства і держави. Свою багатолітню історію має і участь громадян в охороні громадського порядку та боротьбі з правопорушеннями. Якщо у докласовому суспільстві упорядкування суспільних зв'язків і відносин та забезпечення порядку регулювалися звичаями і традиціями, то з розподілом праці, появою приватної власності і класів основними регуляторами громадського порядку виступили мораль і право, що стали охоронятися суспільством і державою.

Елементи взаємодії охоронних структур з населенням у тих чи інших формах спостерігаються вже за часів Київської Русі, коли поліцейські повноваження з підтримання охорони громадського порядку та боротьби зі злочинами виконували княжі дружини. Тоді на період військових дій створювалися народні ополчення. А з прийняттям християнства, що спри-

чинило зростання впливу церкви на віруючих та справи в державі, церковні посадові особи (єпископи, архієпископи, митрополити) виконували відносно чернецтва та монастирської челяді, а у справах, так чи інакше пов'язаних з релігією, також і поліцейські функції.

Процес взаємодії правоохоронних органів з інститутами громадськості набуває особливого розвитку в середині XIX ст. після проведення в країні низки прогресивних реформ. Однак слід зауважити, що протягом усієї історії російської поліції розвивалися різні правові та організаційні форми її взаємодії з іншими державними органами, та населенням, які отримали правове закріплення (Указ від 25 травня 1718 р. Пункти, дані С.-Петербурзькому генерал-поліцмейстеру; Установи для управління губерній Всеросійської Імперії від 7 листопада 1775 р.; Статут благочиння або поліцейський від 8 квітня 1782 р.; Статут про попередження і припинення злочинів від 1833 р.; Положення про заходи до охорони державного порядку та громадського спокою від 14 серпня 1881 р. і ін.).

У цьому контексті слід наголосити, що на кожному історичному етапі взаємодія органів забезпечення правопорядку з іншими державними органами та населенням залежно від політичного режиму, форми правління, правових засад мала свої особливості. Проте, як правило, вона відбувається на кількох рівнях: взаємодія правоохоронних органів з органами законодавчої та виконавчої влади відбувається шляхом інформування про вчинені правопорушення, а взаємодія правоохоронних органів з населенням проходить у зворотному режимі, тобто громадяни повідомляють правоохоронні органи про обставини, факти, події, що цікавлять правоохоронні органи, у такий спосіб забезпечуючи їх інформацією, необхідною для виконання завдань з попередження та розкриття злочинів.

Активізація взаємодії поліції з представниками громадськості у XIX ст. в Росії пояснюється перш за все значним зростанням кількості населення в губерніях, що суттєво ускладнювало управління. Цей період характеризується появою двох тенденцій у сфері поліцейської діяльності: з одного боку, робляться зусилля щодо подальшої централізації системи поліцейських органів, з іншого – коло завдань, що стосуються поліцейської функції держави, постійно звужується через виділення спеціальних державних органів і спеціалізації діяльності загальної поліції. Назріла необхідність реформування місцевого управління, насамперед поліцейського апарату. Міністр внутрішніх справ граф Перовський, представляючи імператору Миколі I доповідну записку про знищення кріпосництва в Росії, зазначав, що першим кроком на цьому шляху має бути «приведення в можливе упорядкування місцевих управлінь і поліції, особливо земської» [2].

З метою більш ефективної організації діяльності місцевої поліції в

цій структурі було проведено низку змін, які надавали можливість запроваджувати нові форми взаємодії з населенням в боротьбі зі злочинністю. Відлік нових сторінок історії взаємодії поліції Росії з населенням бере свій початок з моменту видання у червні 1837 р. імператором Миколою I низки законодавчих актів про реорганізацію органів місцевого самоврядування. Зокрема, йдеться про Найвищим чином затверджене «Положення про земську поліцію» та Найвищий затверджений Наказ чинам і службовцям земської поліції. Параграфом 8 згаданого Положення вводилися посади сотських та підпорядкованих їм десятських для виконання наказів станового пристава і безпосереднього нагляду за благочинням. Сотські мали в своєму підпорядкуванні від 100 до 200, а десятські – від 10 до 30 сільських приватних дворів. У параграфі 9-му визначалося призначення у посадах і містечках, які мали річкові пристані, приватні ринки, а також в «заштатних» – периферійних містах, де не було міської поліції, п'ятисотських або тисяцьких для посилення нагляду за порядком і благочинням. Вони мали знаходитися під безпосереднім керівництвом станового пристава і здійснювати всі поліцейські функції на підвідомчій їм території [3, с. 464].

Сотські і десятські в казенних поселеннях обирались громадянами на визначений термін. У зв'язку з цим їм не могли оплачувати як державним чиновникам за довготривалість служби. Лише вони звикали до служби, як доводилось поступатися місцем новим особам. У поміщицьких маєтках вони призначалися поміщиками або їх довіреними особами на будь-який термін. Якщо в поселеннях було менше десяти дворів, то в десятидвір'я необхідна частина дворів входила із сусідніх поселень. У цьому випадку десятський обирався почергово від кожного поселення. Здійснення цих обов'язків розглядалось як виконання повинностей і, як правило, без винагороди. Іноді на утримання осіб цього численного інституту надходили пожертвування купців, поміщиків, деяких громад, установ, що знаходились на їх території, натомість вони могли звільнитись від податків і інших повинностей. Подібний порядок існував стосовно виборів сотських у поселеннях, що мають менше ста дворів [4].

До обов'язків тисяцьких, п'ятисотських, сотських і десятських належало оголошення законів і розпоряджень органів влади; забезпечення порядку та громадської безпеки у громадських місцях; профілактика злочинності; охорона особистих та майнових прав від злочинних намірів; керівництво діяльністю сільських старост, що очолювали громади, які входили до складу волості тощо.

На сільського старосту покладалися правоохоронні та правозахисні функції, серед яких чітко окреслювалися такі, як забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки на території сільської громади, затримання осіб для встановлення особистості. До

його обов'язків також належало виконання деяких функцій органу дізнання, скажімо, таких, як проведення первинних оперативно-розшукових та окремих слідчих дій. Сільський староста в разі необхідності затримував винних і мав право притягувати їх за скоєння небезпечних правопорушень до відповідальності та призначати відповідні стягнення: громадські роботи строком до 2 днів або арешт на цей же термін, а також штраф у розмірі до одного карбованця [5, с. 56].

Запровадження інституту волосних старшин стало на той час чи не найдієвішим механізмом підвищення ефективності взаємодії поліції з населенням, адже тисяцькі, п'ятисотські, сотські і десятські обиралися громадою і за своїм статусом були найближчими з середовища поліцейських службовців до населення. Оскільки вони обслуговували територію, на якій і проживали, то були добре поінформовані про все, що відбувалося на їх ділянці. Тисяцький, п'ятисотський і десятський зобов'язані були виконувати всі вказівки пристава, але водночас закон обмежував використання службовців земської поліції становим приставом в особистих цілях. За це передбачалась відповідальність. Контроль за роботою старшин здійснювався становим приставом і громадою, яка й обирала десятського чи сотського. Таким чином, поліція на той час отримувала відчутну допомогу від громадськості в охороні правопорядку, попередженні злочинів та правозахисній роботі.

На початку 60-х років була проведена поліцейська реформа, викликана тими ж соціально-економічними і політичними передумовами, що й інші буржуазні реформи 60-х років XIX ст. Уся робота з підготовки поліцейської реформи проводилась паралельно і одночасно з підготовкою проектів проведення інших буржуазних реформ в Росії. Органом, що координує всю цю роботу, було міністерство внутрішніх справ, що діяло спільно з міністерством юстиції. Враховуючи наявний досвід реорганізації поліції в кінці XVIII ст. і першій половині XIX ст., вирішено було починати реформу поліції знизу, в повіті.

Відповідно до Тимчасових правил про загальний устрій поліції в містах і повітах, після загального заснування від 25 грудня 1862 р. земська і міська поліція об'єднувалися в одне загальне повітове поліцейське управління, виключаючи губернські й окремі великі повітові міста, а також деякі не повітові міста, посади і містечка, де зберігалася своя особлива поліція. Замість виборних земських справників стали призначатися справники «від уряду» (начальником губернії, тобто губернатором або генерал-губернатором).

Загальна присутність повітового поліцейського управління діяла у складі справника, його помічника та виборних станових засідателів (від дворян, сільських обивателів і городян).

6 серпня 1880 р. управління поліцією було централізовано. III Відділення Власної Його Імператорської Величності канцелярії було

скасовано. Управління всією поліцією перейшло в МВС, у складі якого був створений Департамент поліції, покликаний спрямовувати та координувати роботу всієї поліції Росії.

Висновки. В уроках реформування поліції Російської імперії відображено весь історичний досвід, показані його конкретні форми і напрямки взаємодії правоохоронних органів з іншими державними органами та громадськістю. Знання цього досвіду має бути враховане в сучасній практиці органів внутрішніх справ України.

Бібліографічні посилання

1. Семьоркіна О.М. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства [Електронний ресурс]: Роз'яснення від 02 березня 2011 р. – Режим доступу: <http://document.ua/vzaemodija-derzhavi-ta-institutiv-gromadjanskogo-suspilstva-doc44963.html>.
2. Тарасов И. Реформа русской полиции // Юридический вестник. – 1885. – Т. 9 (Кн. 5-8). – С. 231-232.
3. Закон 10305 // Повне зібрання законів Російської імперії. – Т. 12: 1837. – Ч. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php.
4. Круглий В.М., Сервецький І.В., Хотінь І.В. З історичного досвіду взаємодії поліції з громадянами // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/nomer10/all_krug.html
5. Российское законодательство X-XX веков / Под общ. ред. О.И. Чистова. – М., 1988.

Надійшла до редакції 01.04.2012

А.М. Кучук

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.12

МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

Три стадії пізнання наукової істини: перша – «це абсурд», друга – «в цьому щось є», третя – «це загальновідомо»

Е. Резерфорд

Розглянуто три моделі розвитку науки: лінійна, спіралеподібна і циклічна. Акцентовано увагу на моделі циклічного розвитку науки.

Ключові слова: модель розвитку науки, наукова революція, науково-дослідна програма, парадигма, циклічна модель.